— … Жили собі та були собі дід і баба, — почав батько розказувати донечці на сон грядущий нехитру казочку, як робив те завжди, коли після закінчення вахтової служби на три дні повертався додому із Зони Відчуження, але цього разу щось не пішла йому казка, він вмовк, зітхнув, замислився…

"Жаль баби, пропаде…" — подумав по хвилі.

Дочка терпеливо чекала подальшої розповіді, але батько, згадавши казкову бабу, вже думав про реальну, про ту, яку він мав би вивезти із Зони Відчуження і чомусь не зробив того…

ІЗ ДОНЕСЕННЯ ДОРОЖНЬО-ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ ТРЕТЬОГО СЕКТОРА ЗОНИ ВІДЧУЖЕННЯ:

"Проводячи (разом із взводом дозиметричного контролю) плановий огляд третього сектора Зони Відчуження, виявили у покинутому населеному пункті 71 (евакуаційний номер, колишнє с. Яблунівка) громадянку (вона назвалася Бабою), яка досі не виконала наказу Державної Комісії про обов’язково-примусову евакуацію із Зони у нові місця проживання, під час минулорічної планової акції, коли з Яблунівки було виселено всіх його мешканців (75 чол. обох статей), стара затаїлася на горищі хати і якийсь час там переховувалася, спускаючись у двір лише вночі. А згодом і взагалі перестала ховатися. І хоча вже минув рік, як її село виселене, продовжує й далі незаконно проживати у своїй хаті. Займається господарством, зокрема городом — з чого й живе. Хліба не має вже більше року. Харчується переважно картоплею та іншими овочами. Відчужуватися від села не бажає. Незважаючи на всі наші зусилля й роз’яснювальну роботу, що село нечисте, а покинуті хати, як і все навколо, випромінюють десятки (місцями навіть сотні!) мікрорентген, категорично відмовилася покинути "рідний" за її висловом край, який чомусь — з її точки зору — став незбагненною Зоною Відчуження.

"Жили собі в селі дід та баба — то й будуть там жити" — заявила та громадянка і додала: — Я, як самосійка, зернина, що виросла з падалішнього плоду. А що може загрожувати падалиці?"

Після побіжного візуального огляду (від меддопомоги, як і від дезактивації стара відмовилась) на оголених ногах гр. Баби виявили різного ступеня радіаційні опіки, задавнені виразки.

Губи сині — від радіоактивного йоду.

Подальше проживання громадянки Баби в забрудненому населеному пункті 71 небажане. А для неї особисто ще й небезпечне.

Чекаємо розпорядження і вказівок, куди саме виселити із Зони Відчуження громадянку Бабу — рідних чи родичів вона не має.

Начальник ДПС лейтенант (ім’ярек)".

— Розказуй, — запхикала дочка. — Ти чому так довго думаєш, тату? Не знаєш казочки, еге?.. Жили собі та були собі дід та баба… — повторила батьків зачин. — А далі? Що з ними сталося? Де вони живуть зараз?..

Батько ледь не відповів: не так і далеко звідси, але — за колючими дротами в кілька рядків, за контрольно-пропускними та дозиметричними постами, за міліцейськими кордонами, за шлагбаумами, за стронцієм, плутонієм та цезієм, за випромінювання в сотні, тисячі й навіть мільйони мікрорентген, у мертвій Зоні Відчуження, в покинутому селі, що вкрилося бур’янами та самосійними деревами різних порід (бур’яни ростуть навіть на солом’яних крівлях хат, що підгнивають — як вони туди позабиралися?), де все опромінено, а тому там заражена вода і земля, і все, що на ній росте, — але своєчасно схаменувся: хіба маленька донечка збагне це, як цього досі не можуть збагнути навіть мудрі з мудрих?

Тому почав традиційно:

— За морями-океанами, за тридев’ять земель, в тридесятому царстві жили собі та були собі дід і баба…

А втім, це в казках так мережать — жили собі та були собі дід і баба, — а в тому селі, про яке мовиться, дід уже давно не жив, жила в рідних палестинах тільки баба. Як її звали, вона вже й сама не пам’ятала — ще за життя дід звав її просто (і як на всі випадки правильно): баба.

"Бо я ж таки баба і є" — думала вона і не гнівалась на старого, якого, до речі, звала тільки дідом.

Дід упокоївся ще до Аварії, до того, як їхній край, в землі якого лежить не одне покоління рідних та родичів, став зватися страшно і незбагненно: Зона Відчуження. Кладовище було неподалік, майже в кінці їхньої вулиці, де село уривало свій плин — між старими, розкарячкуватими соснами виднілися могилки, а між могилками — блакитів петрів батіг та на піску жовтіли безсмертники.

Ще коли село було живим і баба, йдучи на кладовище, казала встрічним:

— Оце йду питати діда: чого він мене до себе не забирає? Піввіку прожили разом, а тепер він там, а я тута… Казна-що таке!

Дідову могилку між соснами баба провідувала щотижня, розказуючи старому всі новини, що їх визбирувала в селі. Але тепер новин немає. Як і самого села, Яблулівки їхньої. Тобто село мовби і є і водночас його й немає. Ніколи раніше не думала (та й повірити в те не могла), що село, як і людина, може померти… Та хоч новин вже й не було (крім найголовнішої і найстрашнішої, що села вже немає і їхній рідний край став зватися Зоною Відчуження), баба все одно ходила провідувати старого, як провідувала його й до Аварії. Придибавши, сідала на

облупленій лавочці (де нині фарби дістати — і нізащо, і магазинів у Зоні немає), клала зморшкуваті, як пергаментом обтягнені, руки на ціпок, на них — підборіддя, дивилася на могилку, відпочивала після дороги, а тоді починала:

— Тобі що, діду, лежиш та й лежиш, а я мушу і після Аварії жити. У Зоні. Як злочинниця, яка в тюрязі за колючим дротом. Та ще й сама. Коли б то в хаті сама, а то ж страшно й сказати — на все село самісінька. Хоч плач, хоч скач, а таки одна. Живу в своєму селі, в своїй хаті, а вони — незаконно. Міліція хоче мене висадити в чужі краї. А на кого ж рідний край покину і тебе, діду? Все життя тут прожила, піввіку були вкупочці, то й після смерті будемо разом… А міліція цього й не второпає. Як мене викрили в селі, то вже двічі приїздили: бабо, село ліквідоване, нема вашого села взагалі! Тут вже заборонена Зона, тут жити не можна!.. Як це, питаю, ліквідоване, коли всі вулиці є і хати стоять, хоч і покинуті. Але з усім начинням, бо нічого не дозволили людям з хати взяти — заражене кажуть… Та й обіцяли, що на три дні виводять, а вивезли навічно… Городи позаростали кущами та будяками — тільки в мене картоплі цвітуть. А міліція своє гне: населений пункт заражений, земля заражена, то й картопля ваша, бабо, теж заражена. Її навіть колорадський жук обминає. Трохи не сто сіл, кажуть, евакуйовано і людей звідти назавжди вивезено, і цілі городи виселили, один і другий. Сто тисяч людей пішло в світ за очі, а ви — живете. Якої трясці? Радіації ще не наїлися? А я що, одказую, ту радіацію бачу? Та й ми, отвічають, її не бачимо, але вона, проклята, є, прилади її показують. Вредна вона для здоров’я… Може, кому й вредна, отвічаю, а мені вже вісімдесят сьомий пішов, я вже у старість увійшла таку, що тільки в землю й годжуся. Бо на плечі вже старість налягає, то як мені ваша радіація зашкодить? Двом смертям не бувати, а одної не минувати. Не буду ж я два віки жити. Хоч з радіацією, хоч без оної, а все одно помру — так хоч у рідному селі. Біля рідкого діда лежатиму. Ось такечки й живу та картоплю жую. Хлібця тіко хочеться, аж сниться він мені, аж запах його чую, але де його в Зоні достанеш?

— А це чуєш, діду, почали в навколишні села потроху люди повертатися. Самоселами їх тут називають, зроду такого слова раніше не чула. А повертається така ж, як і я — старизна. Он і в Григорівці аж чотири сім'ї об'явилися тихенько — вони мені й картоплю помогли посадити. А вже моркву, цибулю та бурячки сама посадила й посапала. Коли-не-коли хоч борщику зварю — душу потішу. Солі міліція, спасибі їй, якось у баночці завезла. Та й сірників, бо вже паличками вогонь витирала… Пообіцяли мені якось хлібинку завезти — дай, Боже, їм здоров'я.

— А це, чуєш, діду, приблудилися до мене коза з собакою. Звідки — не відаю. Кручуся-верчуся в дворі та сама до себе гомоню, аж гульк — заходять до двору собака першою, а за нею коза. Слава тобі, Господи, хоч безрога. Обоє рябоє і в реп'яхах. Коза так жалісно мекає, а пес гавкає. І до кози мене за спідницю тягне… В кози вим'я набухло. То я козу подоїла, вона й мекати перестала… Теперича молочко маю. І троє вже нас у селі: я, коза та собака. Мені вже хоч є з ким балакати — з козою та собакою. Слухають мене, наче що й понімають. Такечки й живемо утрьох.

— А це, чуєш, діду, вигулькнуло ще одне чудо-юдо. Розкажу — не повіриш. Сиджу якось на призьбі — сонячно так, гарно в світі білому, хоч і радіація. Хоч і Зона, але не віриться, що село порожнє… Та й вулиці деревцями, що самі посіялися, заросли… Сорочку латаю, недобачаю, та голкою тицяю. Аж чую — Сірко гавкає. Десь на городі. Хай, думаю, погавкає — хоч якийсь голос у німому селі. Мо, думаю, жабу-ропуху здибав, от і сікається до неї. Та він як найнявся — гав і гав!.. Піду, міркую, позирю, що там за притичина?

— Чуєш, діду, подибала на город, палицю взявши. Сірко на межі, що біля ярка гавкає. "Чого ти, питаю, — бісишся, як оглашений?" Дивлюся, ой — леле! З-за пенька, що на межі стирчить, де ото колись ще за твого життя верба росла, дак всохла вона, буря її і зломила, а пеньок лишився. Так з-за того пенька гадюка виглядає. Сама голівка. Пласка. Сірко до неї сікається, а гадюці наче й інтересно, розглядає собаку. "Дурний, — кажу

Сіркові, — гадюки не бачив? Відчепися від неї, жива вона — то хай собі й живе. В покинутому селі місця всім вистачить..." Аж гульк — біля голівки ще одна голівка з’явилася, потім біля двох і третя вигулькнула. Еге-ге, думаю, та їх там у пеньку ціле кубло. Вилупились чи що? Вилізли ті гадючки з пенька — леле! Я ледь не зомліла. Головок то й справді три, а тулубище одне-однісіньке. Як веретено. Триголова гадючка виходить. Отакої! Скільки живу в світі білому, а такого чуда-юда ще не бачила в живі очі. І не чула про таке. Хіба ото, як Петьку нашому, онучкові, як він маленьким ще був, розказувала казочку про Змія Горинича з трьома головами. А тут триголова зміючка. Чи не Змій Горинич, думаю, своє породдя відроджує? А чого, край наш безлюдний, Зона, пустка, все кинуте, є де й Змію Гориничу завестися... Аж тут хлопці-міліціонери у двір заходять. "Як ви, бабо, живете?" — питають. Вони раз на тиждень у селі з’являються, дивляться що та як, чи немає де підозрілих людей у Зоні, пожежі... І мене заодно, спасибі їм, провідують... Отож, стою біля межі, Сірко гавкає, а вони підходять. Та й загледіли ту зміючку триголову. А вона, дурна, всі свої три голівки задерла й шипить. Як побачили вони те чудо, аж за оружжя схопилися. Один з них ліворвера витягнув, хотів гадючку вбити. Та я не дала. Заступила зміючку — не смійте, кажу, живе створіння убивати, скільки його в Зоні зосталося?.. Дак триголовий песиголовець, кажуть... Ну й що — це я їм. Хіба є такий закон, що не велить триголовим жити? Поживете з її в Зоні, то й у вас Бог зна що повиростає! Не від добра ж то в неї. Зміючка вас не чіпає, то й ви її не чіпайте... А товариш того, що ліворвер дістав, підтримав мене. "Почекай, Степане, баба правду каже. Це ж мутант. Треба вченим про нього розказати..." Ну, й поїхали вони, наостанку, правда, застерігши мене: глядіть, бабо, аби вас той мутант не вкусив!..

— Чуєш, діду, мутантом та гадючка-зміючка виявилась. Що воно за слівце таке, не знаю, але думаю, що зміючці не поталанило. Проте — хай живе... Ось так стало нас у селі вже четверо: я та коза з собакою та зміючка з трьома головами. Вона так і лишилася під пеньком жити — нірка там у неї. Я хутко з нею подружилася. Принесу молочка в черепочку, посвистю, або палицею об пеньок постукаю, вона й виповзає... Спершу одна голівка — старша в неї чи що? — виткнеться,

роздивиться що та як, а тоді інші витикаються. Виповзе і до черепочка, молочко залюбки цмулить. Тільки ж голівки хоч і на одному тулубищі, а сваряться поміж собою. Одна до одної шиплять, одна одну лобами б’ють. А старша у них — середня голівка. Як їй терпець урветься, то насварить і ту, і ту, і все у них тоді ладком. А Сірко теж до них звик — не гавкає більше. А зміючка за мною буває по городі повзає, а я до неї гомоню. Оце, розказую їй, село наше заражене, нікого немає. Бо — радіація. То й тобі тут негоже далі жити, бо ще й четверта голова в тебе виросте. Воно коби ума стало більше, то й нічого, тіло де ж його набереш одразу на три голови. У наших в багатьох і на одну катма, а в тебе аж три. — розігналася.

— Чуєш, діду… Якось вештаюсь у дворі, аж чую машина їде. Міліція зупиняється біля двору, гукає: "Агов, бабо, ти жива-здорова?" Та тіко жива, одказую, — а щоб здорова, то й не дуже, літа вже до землі гнуть…" — "А гадючка триголова як? — питають. — Скоро приїдуть та заберуть її в інститут — для науки цінний спонат…"

Жаль стало мені триголову зміючку, звикла я до неї. Вона й у двір іноді до мене приповзає, на сонечку в дворі вигрівається, дрімає… Спіймають, думаю, її, у банку зі шпиртом укинуть і — готовий спонат… Взяла ящичок, заманила туди гадючку і віднесла її в ящику за хату — бузина там густо росте. В бузині й поставила ящичок. Живи тута, кажу. Тепер туди їй у черепочку молочко ношу. Гомоню до неї. Сиди, кажу, так, долею обіжена, бо в шпирт тебе вкинуть… Вона й зосталася жити в бузині. Аж тут через тиждень знову міліція (спасибі, хлібця мені завезли) та й кажуть: "Бабо, приїхали за вашою триголовою гадючкою…" Немає, одказую, пропала. "Жаль, — кажуть, — для науки був цінний спонат… То може, хоч шкелет од неї уцілів?.." — "Який там шкелет, — одказую, — я її разом з бур’яном спалила. Як ото Кирило Змія Горинича колись, побідивши його, спалив… "Який Кирило?" — дивуються. Хіба вам, питаю, хлопці, бабусі ваші, як ви маленькими були, про Змія Горинича та про Кожум’яку не розказували?"

— Ат, — одказують, — нам, бабо, не до казок!

І поїхали далі.

Понесла я зміючці молочка в черепочку і кажу їй: "Цмуль та знай: як з бузини вилізеш — спонатом станеш!"

— Чуєш, діду, я так думаю. Не проста то зміючка. Може, й не до добра вона, а я її приваблюю та рятую. І не мутант вона, як її обзивають. Але все одно хай живе, коли жива… Оце розказала тобі, діду, погуторила з тобою і аж легше стало…

Стара вмовкла і довго сиділа німо — маленька й сухенька, як підліток, поклавши гостре підборіддя із запалим ротом на руки на ціпку, а по якомусь часі мовби трохи ожила, зітхнула, крекчучи звелася.

Мабуть, пошкутильгаю, діду — до господарства свого. Статкувати. Роботи й на добрі руки стачає. А я — нікудишня, поки що зроблю — дня не вистачає. Та й город треба полоти. Бульба моя цвіте біло-біло. Ти любив дивитися, як картоплі цвітуть… А буде бараболечка — з голоду не пропаду. Ось тіко як полоти — не відаю. В поперек стріляє як з ружжа — ні нагнутися, ні розігнутися, як поорудую сапою. Та й не засну потім до ранку. Хоча, мать, скоро біля тебе вже висплюся досхочу. Серце щось часто завмирає. Тук-тук і затихне. А я тоді ротом повітря хапаю, як риба на березі. Чи мо його вже обмаль, радіація його пожерла?.. А тогди знову — тук-тук. Слава тобі, Господи, ще живу. А так я ще мона сказати й нічого. Товчуся! На сій мові — бувай, діду. Коли вже ти мене до себе забереш? Хоч би пожалів мою старість. Хіба не бачиш, що на старості мені місця в рідному краї немає? — Помовчала, хапаючи беззубим ротом повітря. — То я пішла — попустило трохи. Вистачить, аби дійти до хати. У неділю ще провідаю тебе. Часто дибуляти не маю мочі, а раз на тиждень здужаю…

То була їхня остання "зустріч". Більше до діда баба на кладовище не прийде. Принаймні живою…

ІЗ РАПОРТА НАЧАЛЬНИКА ДОРОЖНЬО-ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ ТРЕТЬОГО СЕКТОРА ЗОНИ ВІДЧУЖЕННЯ:

"Доповідаю: здійснюючи черговий (плановий) об’їзд сектора № 3 Зони Відчуження, в колишньому населеному пункті Яблунівка (евакуаційний номер 71) наздогнали на вулиці громадянку, звану Бабою (вона являється самоселом покинутого нас. пунк. 71 і незаконно проживає в ЗВ), яка бігла вулицею, вигукуючи: "Він повернувся!.."Він повернувся!.."

На запитання "Хто повернувся?", вищеназвана громадянка-самоселка відповіла, що якийсь Змій Горинич.

У результаті оперативного дізнання, проведеного на ходу, вдалося встановити, що гр. Бабі приснився сон: нібито в Зоні Відчуження з’явився крилатий триголовий змій, званий Гориничем — явно фантастичного походження — в секторі № 3 ЗВ він досі не зустрічався... За свідченням потерпілої, із трьох пащек летючого Змія бив всеспопеляючий вогонь і все на землі, де він пролітав, горіло й обуглювалося, і ґрунти перетворювалися на спечений шлак. Подих його теж ніби був отруйним і все живе від того подиху гинуло. Вищеназвана гр. Баба, охоплена жахом, кинулась тікати, але Змій Горинич буцімто їй: "Не тікай, бабо! І не бійся мене. Ти порятувала мою онучку, триголову зміючку, тож милую тебе. Віднині радіація тебе з мого поселення буде обминати і ніколи тобі не шкодитиме, бабо!"

Не зупиняючись, гр. Баба пробігла ще сто метрів у напрямку кладовища, де похований її дід і з вигуками "О горе, горе нам! Він повернувся!.." впала без жодних ознак життя. (Ймовірно інфаркт). Оскільки гр. Баба не має рідні в покинутому нас. пункті № 71 (єдиний її син давно помер, а онук пропав безвісти в Афгані), вона була нами похована на старому кладовищі. Більше в нас. пункті № 71 ніхто не проживає. Бабину козу та собаку відвезли в сусіднє село, де є самосели і там оприділили їх на постій.

Начальник ДСП лейтенант (ім’ярек)".

Як скінчилися чергові чотири дні вахтової служби, начальник ДСП сектора № 3 Зони Відчуження повернувся на три дні відпочинку додому.

— Прочитай, татусю, казочку, — як завжди попрохала його донечка, коли вкладалася спати.

— З мене досить і того Змія Горинича, який ганявся за бабою.

— Ой, як цікаво, — схопилася мала. — Розкажи й мені…

— Краще б тобі цього ніколи не знати. І навіть, не чути.

— А хто такий… Змій Горинич?

— Нами було проведено оперативне дізнання на предмет встановлення особи т. з. Змія Горинича, — почав батько свою новітню казку. — В результаті чого встановлено: вищеназваний триголовий Змій Горинич (за недокументальними) даними жив біля Києва тисячу літ тому. І тримав у страху населення тодішнього Києва, вимагаючи собі данину: або парубка, або дівчину… Як пролітав, на землі все горіло. Люди не знаходили порятунку доки Змія не вбив громадянин Кирило Кожум’яка, тодішній змієборець.

— А хто такий Кирило?.. Чому він… Кожум’яка?

— За фахом він був майстром по виготовленню сириці. Або ще — мнець. Він м’яв кожі, був надзвичайно здоровим і в поєдинку на прохання киян вбив ненависного Змія Горинича, труп його спалив, а попіл розвіяв… Звідтоді минуло більше тисячі літ. І ось, в Зоні Відчуження раптом з’являється чутка, що буцімто Змій Горинич відродився і, повернувшись, винищує край, насилаючи на нього радіацію, спустошуючи землю, воду і повітря.

— А чому він повернувся?

— Не знаю, — батько звівся. — Спи, донечко, все це… казочка.

Дружині, як вони лишилися удвох, поскаржився:

— Радіація, на жаль, розповзається, Зона Відчуження збільшується, вона вже підійшла до нас на відстань кількох кілометрів. Що будемо робити?

— Мабуть, Змій Горинич таки й справді повернувся, — зітхнула дружина. — То хто ж нас тепер порятує?

— А я знаю, а я знаю! — заглянула до кімнати дочка (виявляється, вона не спала). — Треба поїхати до Києва і знайти там Кирила Кожум’яку і попрохати його аби він убив Змія Горинича і нас порятував.